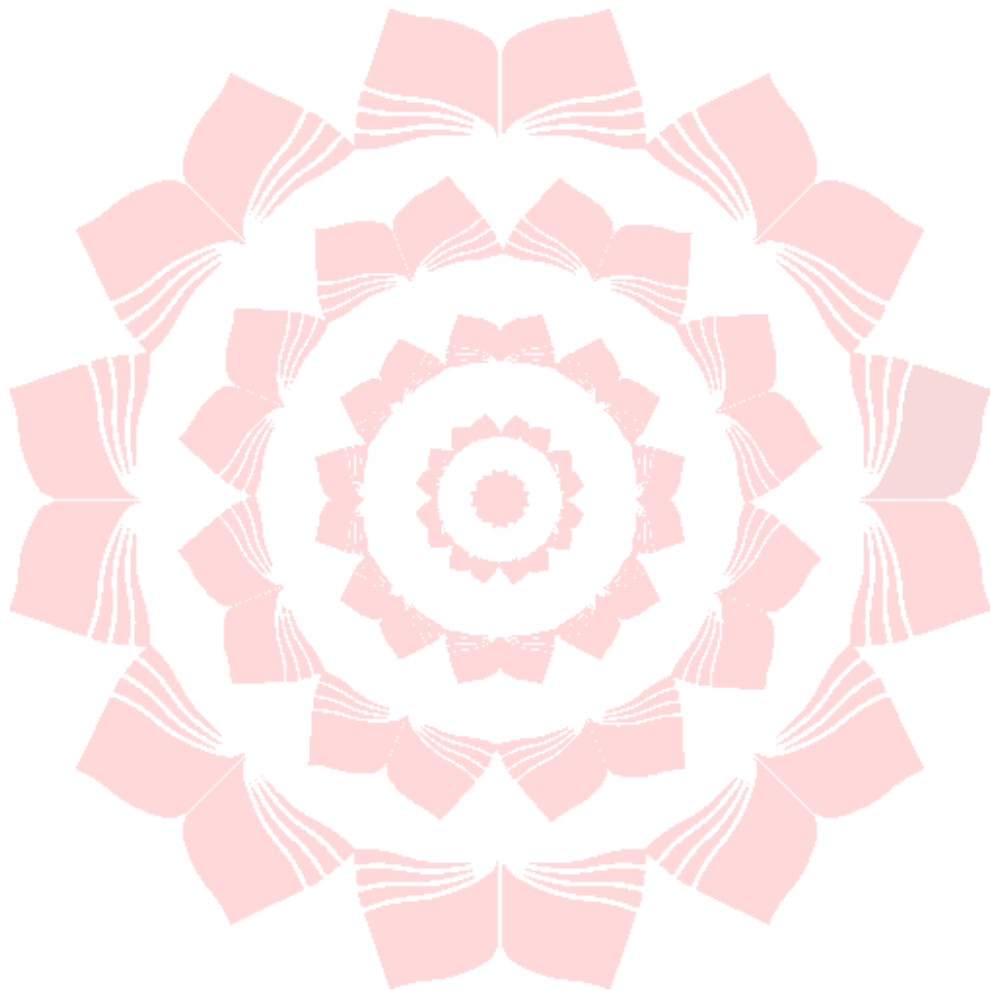

Filippo degli Scolari

Colecția **Historia** este coordonată de
Raluca Lazarovici Vereș

Gizella Nemeth Papo
Adriano Papo

**FILIPPO DEGLI SCOLARI,
ALIAS PIPPO SPANO**

**Comitele Timișului și Banul Severinului,
de la artele Renașterii la cruciadele
antiotomane de la Dunăre**

Traducere din italiană de Raluca LAZAROVICI VEREȘ

Cuvânt-înainte de Florina CIURE

Prefață de Amedeo DI FRANCESCO

Ratio et Revelatio

2024

Redactor: Florina Dometi

Coperta: Gabi Giulușan

DTP: Paula Cionca

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PAPO, GIZELLA NEMETH

Filippo degli Scolari, *alias* Pippo Spano : Comitele Timișului și Banul Severinului, de la artele Renașterii la cruciadele antiotomane de la Dunăre / Gizella Nemeth Papo, Adriano Papo ; Cuvânt-înainte: Florina Ciure ; Prefață: Amedeo Di Francesco. - Oradea : Ratio et Revelatio, 2024

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-630-6657-13-1

I. Papo, Adriano

II. Ciure, Florina (pref.)

III. Di Francesco, Amedeo (pref.)

94

Volum publicat în colaborare cu Centrul de Studii Adria-Danubia din Duino Aurisina (Triest)

© Copyright: Ratio et Revelatio, 2024

Ilustrație copertă: Andrea del Castagno (1421-1457), *Filippo Scolari*, frescă, Florența, Galleria degli Uffizi, Aula San Pier Scheraggio

Editura Ratio et Revelatio

Str. Sofiei nr. 3, Oradea, Bihor, România, 410183

e-mail: office@ratioetrevelatio.com

www.ratioetrevelatio.com

CUPRINS

<i>Cuvânt-înainte</i>	7
<i>Prefață</i>	17
INTRODUCERE	27
CAPITOLUL I	
FILIPPO DEGLI SCOLARI. PERSONAJUL, FAMILIA, ANTURAJUL	35
Surse și studii despre Filippo degli Scolari	35
Originile familiei Scolari	40
Personajul	48
Originile și tinerețea	67
Scurt excurs despre urcarea lui Sigismund pe tronul Ungariei și primele sale campanii în Bosnia	70
Filippo intră în serviciul lui Sigismund	79
Familia și anturajul lui Filippo	81
CAPITOLUL II	
FILIPPO – CONTE CĂMĂRAȘ ȘI GUVERNATOR DE COMITAT	89
Filippo – conte cămăraș și conspirația din 1401	89
Conspirația din 1403	92
Poziția lui Filippo după cele două conspirații	98
Evenimentele din Ungaria după revolta din 1403	107
CAPITOLUL III	
FILIPPO ȘI FLORENȚA	111
Florența, Ungaria și amenințările regelui de Neapole, Ladislau de Anjou-Durazzo	111
Florența, amenințată de Visconti, se îndreaptă din nou spre Ungaria	116
Misiunea diplomatică a lui Filippo în Italia, în 1410	121
CAPITOLUL IV	
TURCII ȘI HUSIȚII	127
Geniul militar al lui Filippo Scolari	127

Campaniile din Bosnia	129
Originea turcilor otomani	135
Primele campanii ale lui Sigismund împotriva turcilor otomani	136
Filippo, erou antiotoman	143
Conciliul din Konstanz	146
Războaiele husite	154
CAPITOLUL V	
FILIPPO, VENEȚIA ȘI „PATRIA FRIULI”	163
Situația politică în Patriarhatul de Aquileia	163
Contextul războiului dintre Veneția și Ungaria	171
Ofensiva maghiară împotriva Serenissimei	176
Întoarcerea lui Filippo în Ungaria	190
Restaurarea autorității imperiale în „Patria Friuli”	194
Escaladarea războiului	203
Intervenția lui Sigismund	208
Tentative de pace	214
Anexă	219
CAPITOLUL VI	
PROPRIETĂȚILE LUI FILIPPO SCOLARI ȘI MOȘTENIREA SA	225
Proprietățile lui Filippo Scolari	225
Castelul din Ozora	228
Ctitoriile lui Filippo Scolari: mănăstirea franciscană din Ozora	232
Oratoriul familiei Degli Scolari dedicat Îngerilor	234
Moartea lui Filippo Scolari și moștenirea sa	239
CONCLUZII	242
<i>Bibliografie</i>	256
<i>Index de locuri</i>	283
<i>Index de nume</i>	286

CUVÂNT-ÎNAINTE

FILIPPO SCOLARI, *alias* PIPPO SPANO, cunoscut în Ungaria drept Pipó de Ozora, a fost un general al regelui Ungariei și al Romanilor, Sigismund de Luxemburg, comite de Timiș și ban de Severin. S-a născut la Tizzano, în apropiere de Florența, în 1369, și a decedat în 27 decembrie 1426 la Lipova. A fost vărul lui Andrea Scolari, episcop catolic de Zagreb, mai apoi de Oradea. În timpul celor 57 de ani de viață a îndeplinit diferite funcții, în armată și administrație, care l-au făcut un personaj important în Regatul Ungariei, dar uitat de posteritate, după cum notează Gizella Nemeth Papo și Adriano Papo în *Introducerea istorică* a versiunii revizuite și adăugite a cărții lor *Pippo Spano un eroe antiturco antesignano del Rinascimento*, apărută în anul 2006 la Edizioni della Laguna. Prin urmare, monografia de față dezvăluie cel mai complet portret al acestui erou și se adaugă celorlalte asupra lui Ludovico Gritti (*Ludovico Gritti. Il figlio del Principe di Venezia*, Edizioni dell'Orso, 2021; *Ludovico Gritti. Un prinț venețian în Transilvania în serviciul lui Soliman Magnificul*, traducere de Raluca Lazarovici Vereș, Ratio et Revelatio, Oradea, 2022) și Gheorghe Martinuzzi Utyeszenics (*Frate Giorgio Martinuzzi. Cardinale, soldato e statista dalmata agli albori del Principato di Transilvania*, Aracne, 2017; *Nemăsurata ispită a puterii. Gheorghe Martinuzzi, adevăratul rege al Transilvaniei*, traducere de Raluca Lazarovici Vereș, Ratio et Revelatio, Oradea, 2019), personaje de marcă pentru istoria Transilvaniei în secolul al XVI-lea.

Încă de la început, autorii ne introduc în atmosfera epocii, analizând evenimentele istorice importante din perioada istorică în care s-a afirmat Filippo Scolari. Erau vremurile lui Sigismund de Luxemburg (Nürnberg, 15 februarie 1368 – Znojmo, 9 decembrie 1437), un monarh care a știut să profite de oportunitățile ivite și care, în ciuda faptului că s-a confruntat cu multiple adversități, a reușit să mențină până la moarte controlul asupra statelor peste care fusese încoronat. A fost Elector de Brandenburg din 1378 până în 1388, Rege al Ungariei și Croației din 1387, Rege al Boemiei din 1419, Rege al Romanilor din 1410/1411 și Împărat al Sfântului

Imperiu Roman din 1433 până la moartea sa. A fost ultimul împărat al Casei de Luxemburg și unul dintre cei mai longevivi regi ai Ungariei, domnind peste 50 de ani. A obținut titlul de *Rex* (1431), iar apoi pe cel de *Imperator Romanorum* (1433), mult mai ușor decât a reușit, din punct de vedere politic și militar, să păstreze coroana Sfântului Ștefan, împotriva voinței unei părți a nobilimii maghiare, sau să-și asigure succesiunea la tronul fratelui vitreg Venceslau împotriva revoltei stărilor boeme. Perioada lungă de domnie în Ungaria, dar și succesiunea la coroana imperială și la cea a Regatului Boemiei au făcut, fără îndoială, din Sigismund de Luxemburg suveranul care, la acea vreme, deținea cea mai afirmată putere politică și cea mai mare autoritate în lumea creștină.

În primul capitol, intitulat *Filippo Scolari, personajul, familia, anturajul*, după o prezentare a surselor și a principalelor studii asupra personajului nostru, Autorii ne informează despre originile casei Scolari, care provenea din nobila familie Buondelmonti, la rândul ei descendentă a prinților din Saluzzo și a stăpânilor castelului de la Monte Buoni. Apoi este descris personajul cărții, mai întâi din punct de vedere fizic ca fiind un bărbat de înălțime medie, puțin la trup, cu ochi mari și întunecați, barbă lungă, apoi, din punct de vedere intelectual, bun orator, vorbitor a șapte limbi precum limba maternă, dar și curajos, iubitor, foarte credincios și generos. Filippo iubea luxul, își decorase reședința din Ozora cu gust și cu mare risipă de bani, lua mesele în vase de aur și argint, practica cu pasiune vânătoarea când nu avea alte angajamente stringente. Sunt prezentate și portretele, picturile, frescele și sculpturile care l-au imortalizat pe Filippo Scolari, cunoscut tuturor pentru celebra frescă creată în jurul anului 1448 de Andrea del Castagno pentru vila gonfalonierului Filippo Carducci, păstrată în prezent în Galleria degli Uffizi. Florența era, la acea vreme, unul dintre marile centre ale vieții financiare și economice europene; de aceea, pare firesc ca Scolari să-și încerce norocul în lumea afacerilor. La vârsta de 13 ani a fost încredințat negustorului Luca del Pecchia, care l-a luat cu el la Buda, deoarece practica comerțul în Ungaria ca mulți alți negustori florentini. Foarte priceput în

FILIPPO SCOLARI, ALIAS PIPPO SPANO

meseria sa, Filippo a fost remarcat de trezorierul regelui, care l-a adus în slujba arhiepiscopului de Esztergom. A avut privilegiul de a administra castelul Simontornya, care mai târziu a intrat în posesia lui. Odată cu dobândirea acestei reședințe a devenit *de facto* nobil, dar formal înnobilarea sa a luat contur odată cu acordul de căsătorie cu Borbála Ozorai, fiica și moștenitoarea proprietarului de pământ din vecinătate, András Ozorai. La 2 iunie 1398, viitoarea lui soție a obținut de la rege dreptul de primogenitură sau privilegiul (care s-ar fi concretiza doar odată cu căsătoria) de a moșteni bunurile tatălui ei ca și cum ar fi fost cel mai mare fiu de sex masculin. La 5 noiembrie 1399, Scolari a mai dobândit două privilegii: dreptul de a ține un târg săptămânal la Ozora și cel de a exercita *ius gladii* „*pro extirpandis furibus et latronibus*”. Fostul negustor obținuse astfel stăpânirea deplină a localității Ozora, care avea să devină reședința lui oficială. Filippo a avut patru copii cu soția sa Borbála, toți murind la o vârstă fragedă. Mai mult, s-a înconjurat de câțiva „*familiares*”, membri ai familiei sale, rude îndepărtate și cunoștințe. Pe lângă fratele său, Matteo, care îl urmase în Ungaria, Filippo l-a invitat în noua sa țară adoptivă pe vărul său Andrea, episcop de Zagreb între 1407 și 1409, mai apoi de Oradea, între 1409 și 1426, și el un ilustru mecenat, care a continuat activitatea culturală a predecesorilor săi în scaunul episcopal. De mic, Filippo Scolari a fost foarte priceput la aritmetică: acest talent ar fi atras și atenția regelui Sigismund, care l-a angajat la curtea sa, numindu-l guvernator al minelor din Kőrmöcbánya (azi Bánska Kremnica, în Slovacia), în 1401 guvernator al salinelor din Ungaria, în 1407–1408 mare trezorier.

Cel de-al doilea capitol al cărții este dedicat de Autori lui *Filippo, conte cămăraș și guvernator de comitat*, funcții de rang înalt și mare responsabilitate, demonstrând că fostul negustor florentin a devenit unul dintre cei mai de încredere și mai apropiați consilieri ai regelui, mai ales după cele două revolte din 1401 și 1403, alimentate de nobilii maghiari, care l-au văzut alături de suveran și nu de pretendentul lor, regele Neapolelui, Ladislau de Anjou-Durazzo, sprijinit și de Sfântul Scaun. În 1404, Filippo a fost numit comite

(*ispán*), adică guvernator al comitatului Timiș, care era una dintre cele mai importante funcții din stat, mai târziu și al comitatelor Cenad, Keve, Caraș, Arad, Csongrád și Zărand, exercitându-și jurisdicția și asupra a aproximativ 15 castele. În 1408, Filippo a fost numit ban de Severin și a devenit parte a prestigiosului Ordin al Dragonului, înființat de Sigismund de Luxemburg. De asemenea, a exercitat o influență considerabilă asupra episcopilor de la Oradea și Kalocsa, de ale căror venituri a beneficiat atunci când scaunul era vacant. Mai mult, din 1403 a făcut parte din Consiliul Regal, atât cel minor, care se ocupa de administrația obișnuită, cât și cel major, care trata probleme politice internaționale, fiind angajat în diverse misiuni ca diplomat. Și Republica Florentină se folosea de medierea sa pentru a solicita protecție pentru comercianții săi cu reședința în Ungaria sau pentru a cere sprijin pentru proiectele sale politice și militare. De altfel, al treilea capitol, intitulat de către Autori *Filippo și Florența*, se concentrează pe activitatea desfășurată de eroul nostru ca intermediar în chestiunile politice ale celor două puteri. Calitatea de ambasador a lui Filippo în Italia în 1410 primește un spațiu destul de amplu în acest capitol al cărții. În 1410, Filippo Scolari fusese trimis de Sigismund într-o misiune la papă și la ceilalți prinți și republici italiene pentru a pregăti terenul pentru încoronarea sa la Roma, dar și pentru a obține de la papa Ioan al XXIII-lea dreptul de investire a înaltelor funcții ecleziastice ale Regatului Ungariei. Filippo a primit mână liberă de la rege pentru a negocia cu pontiful și l-a întâlnit la Bologna de două ori în iunie 1410, înainte și după vizita sa la Florența. A mers și la Ferrara unde a purtat discuții cu Niccolò III d'Este și a rămas câteva zile la Veneția în timpul călătoriei de întoarcere de la Florența, lăsând o impresie bună autorităților lagunare și repatriindu-se în Ungaria îmbarcat pe o navă venețiană.

Florența era dispusă să medieze pacea între Ladislau și Sigismund, dar și între acesta din urmă și Veneția, chiar dacă înainte de 1404 se declarase în favoarea încoronării lui Ladislau de Anjou ca rege al Ungariei. În 1413, amenințată direct de regele Neapolelui, care ocupase deja Statele Papale, republica toscană

FILIPPO SCOLARI, ALIAS PIPPO SPANO

trimisese diferite ambasade la Sigismund pentru a îndemna la stipularea păcii între Ungaria și republica marciană. Dar scopul său era să-l învingă definitiv pe regele napoletan cu o armată condusă de Filippo Scolari, care, potrivit unei înțelegeri convenite cu orașul natal, se va pune în fruntea a 12-15.000 de cavaleri, primiți de la ducii de Austria și Bavaria, în timp ce papa și florentinii ar fi responsabili pentru plata salariilor lor. În schimb, Florența, în alte ambasade la regele Sigismund, își reiterase preferința pentru pace și refuzul de a sprijini acțiunea lui Scolari. Florența a fost salvată pentru moment de implicarea într-un război de moarte a lui Ladislau de Neapole, în 1414, dar după amenințările ducelui de Milano, Filippo Maria Visconti, a trebuit să ceară din nou ajutorul lui Sigismund și căpitanului său, Filippo Scolari, obținând promisiunea că în mai 1425 va primi în ajutor 20.000 de cavaleri. Ambasadorii florentini au avut în continuare discuții cu Filippo, care, până la moarte, a avut o contribuție importantă la rezolvarea problemei păcii dintre Ungaria și Venetia.

Al patrulea capitol, *Turcii și husiții*, se concentrează pe geniul militar al lui Filippo Scolari. Negustorul din Tizzano a devenit un mare și faimos conducător, obținând numeroase victorii împotriva turcilor, dar poate că victoriile contra venețienilor au fost mai importante, iar campaniile împotriva husiților au fost cu siguranță nefavorabile. Potrivit surselor prezentate de Autori, Filippo Scolari a fost un excelent strateg, la fel ca Ioan (Iancu) de Hunedoara, tatăl lui Matia Corvin. El și-a învățat personal soldații nu numai tehnica de luptă, ci și regulile corecte de comportament în afara câmpului de bătălie; totuși, Autorii ne asigură că Scolari nu a fost întotdeauna un exemplu pentru soldații săi, ci mai degrabă un conducător în concordanță cu vremurile: oportunist, viclean, prezumțios, cinic și crud.

Înainte de a lupta împotriva turcilor, Filippo a luat parte la campaniile din Bosnia promovate de Sigismund. În 1405–1406, în fruntea unui număr mare de trupe de infanterie și cavalerie, a capturat o cantitate uriașă de pradă și a trecut prin foc și sabie toată țara, inclusiv cele două reședințe ale regelui Bosniei, Stjepan

Tvrtko. În 1407, Sigismund a adunat armata pentru o nouă campanie împotriva Bosniei, căreia i s-a alăturat și papa Grigore al XII-lea, care a decretat cruciada împotriva ereziei bogomile. La campanie a participat și fostul voievod al Transilvaniei, Stibor Stiboricz, alături de Filippo Scolari, care a contribuit decisiv la recucerirea cetății Bobovác. Campania a fost reluată în 1408. Filippo a luptat și în ultima campanie bosniacă, care a început în toamna anului 1410, dar a trebuit să se întoarcă în 1414 pentru a lupta împotriva voievodului Hrvoje, care se aliase cu turcii, precum și în 1416.

Personajul nostru s-a umplut de glorie în campaniile antio-mane, inițiate de Sigismund încă din 1389. În februarie-martie 1409, Filippo a plecat din Bosnia, care tocmai fusese subjucată, spre Serbia, pentru a-l sprijini pe despotul Stjepan Lazarević în războiul împotriva turcilor. După zece ani, în septembrie-noiembrie 1419, a participat la o nouă campanie în regiunea Dunării de Jos, care s-a încheiat cu recucerirea castelului Szörény, căzut anterior în mâinile turcilor. În 1423, a intervenit în Țara Românească pentru a-l izgoni pe Radu Praznaglava, care cu sprijinul turcilor încercase să-l alunge pe voievodul legitim, Dan al II-lea, învingându-i pe otomani lângă Dunăre. În septembrie-noiembrie 1424, a trebuit să se întoarcă în principatul muntean, înfruntându-se cu turcii lângă Szörény și reconstruind cetatea. Un an mai târziu, s-a întors să lupte în Serbia, învingându-i pe turci la Vidin. În iulie-august 1426, a intrat în Țara Românească cu 10.000 de cavaleri și 5.000 de infanteriști, în sprijinul voievodului Dan, pentru ultima sa luptă, în condițiile în care va muri curând din cauza gutei, de care suferea de multă vreme.

În martie 1414, Filippo Scolari luase parte la Sinodul de la Konstanz, convocat la cererea regelui romanilor pentru a pune capăt schismei occidentale, întrucât demnitatea papală era contestată de trei pretendenți. În timpul șederii sale la Konstanz, Filippo Scolari a fost implicat în evadarea contestatului papă Ioan al XXIII-lea, care se afla în custodia sa. A trebuit să se deplaseze cu trupele în Austria pentru a-l forța pe ducele Albert să i-l înapoieze pe papă, pe care l-a putut, astfel, aduce înapoi la Konstanz.

FILIPPO SCOLARI, ALIAS PIPPO SPANO

Sinodul, încheiat în 1418, rezolvase problema schismei prin alegerea unui singur pontif în persoana papei Martin al V-lea, stabilise superioritatea Conciliului asupra papei și, de asemenea, condamnase erezia husită și pe promotorii ei, Jan Hus și Ieronim din Praga, care au ajuns pe rug. Dar adepții lor nu au ezitat să ia armele pentru a-și apăra ideile. Odată cu moartea fratelui său Venceslau, la 16 august 1419, imediat după izbucnirea revoltei de la Praga din 30 iulie 1419, Sigismund a moștenit și coroana Boemiei. Prin urmare, după câteva ezitări inițiale, a decis să zdrobească revolta și să restabilească autoritatea Bisericii Romei pe teritoriile regatului boem. La 1 martie 1420, la cererea lui Sigismund, papa Martin al V-lea a proclamat de la Florența cruciada antihusită. Sigismund a mers mai târziu spre Moravia cu o armată puternică condusă de Filippo Scolari, dar cruciații au fost învinși de Jan Žižka lângă Praga la 14 iulie 1420. Husiții s-au arătat dispuși să facă pace atâta timp cât Sigismund ar fi acceptat doctrina rezumată în așa-numitele „patru articole pragheze”. Pier Paolo Vergerio a prezentat propunerea de mediere respinsă de husiți, care au ars 16 cruciați ce fuseseră luați prizonieri. Soluția problemei husiților a fost, așadar, amânată. Sigismund, care a fost încoronat rege al Boemiei la 28 iulie 1420, s-a retras, împreună cu Filippo Scolari, la Kuttenberg, pentru a se ocupa de treburile noului său regat. La 1 noiembrie 1420, Sigismund a suferit o nouă înfrângere din partea husiților. În toamna anului 1421, s-a întors în Boemia pentru a doua cruciadă antihusită, la fel de nereușită ca și prima. În perioada 20-21 decembrie, armata condusă de Filippo Scolari a ocupat Kuttenberg, iar a doua zi i-a pus pe fugă pe husiți spre Kolin. Totuși, potrivit Autorilor, Scolari a făcut o greșală gravă în continuarea războiului pe timpul iernii: husiții s-au regrupat la începutul lui ianuarie 1422 și au învins armata imperială care a fost nevoită să se retragă cu pierderi umane grave.

Al cincilea capitol, intitulat *Filippo, Veneția și „patria Friuli”*, evidențiază acțiunile eroului nostru pe teritoriul italian. Expansiunea venețiană în Friuli, care pentru Serenissima a fost de o importanță extremă pentru controlul căilor de comunicație dintre Austria

și Italia, a fost îndreptată împotriva intereselor Patriarhatului de Aquileia, care și-a exercitat stăpânirea asupra unei mari părți din Friuli și a Imperiului însuși, având în vedere că Aquileia era printre cele mai prestigioase scaune episcopale ale sale. Acesta a devenit unul dintre principalele motive de conflict dintre Serenissima și Sigismund de Luxemburg, la care trebuie adăugate posesiunea asupra Dalmației și ocupația venețiană a fostelor teritorii ale Imperiului, Feltre, Vicenza, Belluno, Padova și Verona. După ce Republica Venețiană a refuzat să plătească tributul anual de 7.000 de ducăți stabilit prin Pacea de la Torino din 1381, care pusese capăt lungului război ungaro-venețian izbucnit pe vremea lui Ludovic I de Anjou, Sigismund a decis să intervină în două direcții, una spre Dalmația, cealaltă, către Istria, Friuli și Veneto, dar adevăratul câmp de luptă a fost cel veneto-friulian. La 3 noiembrie 1411, Sigismund a dat ordin comandanților armatei din Friuli, Filippo Scolari, Stibor Stiboricz și contele Friedrich von Ortenburg, să ocupe Friuli în numele Imperiului. La 8 noiembrie 1411, Filippo Scolari a fost numit de Sigismund, împreună cu Friedrich von Ortenburg, procurator imperial plenipotențiar pentru Aquileia și Friuli, dar adevăratul și singurul șef al armatei și procuratorul regal și imperial a fost Filippo Scolari, care a primit de la suveranul său puteri depline, să conducă armata, să inițieze negocieri de pace, să facă donații sau să confirme posesia unei proprietăți, ceea ce demonstrează încrederea deplină a regelui în florentin. Scolari a intrat în Friuli în fruntea unei armate, a cucerit Cividale la 28 noiembrie și în decembrie a luat Udine, Belluno și Feltre.

În Serravalle a primit 60.000 de ducăți ca tribut pentru ocuparea orașului. În ianuarie 1412, a cucerit alte locații, mutilând trupurile prizonierilor; a fost în schimb respins de oamenii din Vicenza. Alte eșecuri i-au determinat retragerea în Friuli și apoi în Ungaria în februarie. În acest sens, Autorii redau câteva mărturii de epocă care îi acuză pe Filippo de trădare, fiind corupt de aurul venețienilor. Revenind pe front, acesta a suferit o înfrângere gravă în bătălia de la Motta din 24 august 1412 împotriva Republicii Veneția condusă de Carlo Malatesta. La începutul anului 1413 a înaintat spre Treviso

FILIPPO SCOLARI, ALIAS PIPPO SPANO

cu o armată de 16.000 de oameni, iar la 8 ianuarie a dat foc satelor, îndreptându-se spre Padova. Cu toate acestea, realizând imposibilitatea de a cuceri orașul, s-a îndreptat spre Bassano, apoi spre Vicenza, de unde, învins, a trebuit să se retragă în a doua jumătate a lunii februarie și a părăsit Veneto pentru a se întoarce în Friuli. La 17 aprilie a fost semnat un armistițiu, cu ocazia căruia Scolari a jucat un rol important în negocierile cu ambasadorii venețieni.

Al șaselea capitol tratează *Proprietățile lui Filippo Scolari și moștenirea sa*. Filippo Scolari era un bogat proprietar de pământ: avea posesiuni în diferite comitate maghiare (Tolna, Vas, Sopron, Bodrog, Timiș), multe dintre acestea fiind însă coproprietate cu soția sa Borbála Ozorai, fratele său Matteo și nepotul său Leonardo. Filippo a fost răsplătit de Sigismund pentru meritele sale militare cu mai multe proprietăți răspândite în întregul regat. Totuși, satul Ozora, adus ca zestre de soția sa, a devenit reședința sa oficială. În Ozora, Filippo a construit un castel în jurul anului 1416, după ce a primit concesiunea de la Sigismund la 27 mai 1416, probabil pe baza proiectului arhitectului-sculptor italian Manetto Ammannatini. Frumosul castel poate fi admirat și astăzi, după ce a fost complet restaurat și transformat. Filippo a mai construit și o mănăstire franciscană la marginea de sud a Ozorei, a finanțat construcția Spitalului „Sfânta Elisabeta” din Lipova și a contribuit cu sume mari de bani la ridicarea altor capele. De asemenea, a finanțat construcția Oratoriului familiei Scolari (*Oratorio degli Scolari agli Angeli*) din Florența, o lucrare care a rămas însă neterminată mult timp, având în vedere decesul clientului său.

După bătălia de la Galambóc, sănătatea lui Filippo s-a înrăutățit și a fost dus mai întâi la Oradea de către unul din apropiații săi, episcopul Giovanni Milanesi da Prato, iar apoi la Lipova, unde a murit la 27 decembrie 1426. A fost înmormântat la Székesfehérvár (Alba Regală), conform ultimelor sale dorințe, alături de suveranii Regatului Ungariei.

Din *Concluziile* întocmite de Autori reiese că Filippo Scolari nu a fost doar un iscusit administrator, ci și un patron al artelor, un ctitor de biserici, mănăstiri și spitale, dar mai presus de toate un